

V.A.: Megkérdezhetem, hogy miért?

B.Á.: Én csak akkor tudok valamit megírni, ha a „történetet” elejétől a végéig és valamennyi kellékével egyetemben írás közben találok ki. A fikció, a képzeletbeli táj, a kitalált helyzet fölfedezése által válik tulajdonképpen izgalmassá az írás. Megtörtént dolgot előadni már-már plágium, hiszen azt egyféleképp az élet már előadta, én legfönnebb azt értelmezem, közvetítem, ez pedig számomra kevés. Kész anyagból, amilyen például a saját életem, nem tudok dolgozni, és képtelen is lennék élményeimmel egy novellisztikus térségbe elrugaszkodni.

B.É.: Milyen a Budapesthez fűződő viszonyod?

B.Á.: Egyre hűvösebb.

B.É.: '82-ben nagyon örültél annak, hogy elmentél.

B.Á.: És annak is, hogy megérkeztem. De lehet, mégsem oda, ahova mindig is vágytam. Az a hely valahol másutt létezik, inkább csak a képzelet térségeiben. Az eltelt húsz esztendő alatt sok minden változott, egész európai környezetünk, Budapest is, és változtam két-séggkívül magam is. [...]

(2001. 11.)

Kérdezett Bányai Éva és Virginás Andrea

CSEKE PÉTER

Mikó Imre élet- és pályaképe

Jegyzetek Balázs Sándor monográfiája kapcsán

(Részlet)

[...] Személyesen abban az időben ismerkedtem meg vele, amikor jellegzetes szürkés-barnás köpenyében a „pult mögött” állt, és két vevő között világirodalmi tanulmányait írta, kedvenc szerzőit fordította. Vagyis az Egyetem utcában működő tankönyvboltban. Nem jegyzetvásárlás végett tértem be oda 1967-ben, hanem hogy interjút készítek vele a kolozsvári rádió *Egyetemi élet* című műsora számára. Akkor már magammal vihettem frissen megjelent esszékötetét, a *Honpolgárok és világpolgárokat*, dedikálás végett. Szemmel láthatóan jólesett neki, hogy egy székelyföldi diák a rangrejtett író tiszteletét a tankönyvadásban. Hát hogyne tiszteltem volna! Hiszen a neve fogalom volt a legkisebb erdélyi faluban is, és nem csupán az unitárius egyházközségekben.

Amikor már abban a szellemi szabadcsapatban dolgozhatott, amelyik a hetvenes évek első felében a Kriterion igevárát megteremtette, találkozásaink gyakoribbá váltak a kiadó kolozsvári fiókszerkesztőségében. Így volt némi rálátásom arra, hogy mekkora munkát vállalt magára a művelődéstörténeti kiadványok szerkesztőjeként. Ráadásul nem csak a cenzúrával szemben kellett állnia a sarat, olykor a bakafántoskodó szerzők is megnehezítették a dolgát. Amidőn ezt egyszer szóba hoztam, lakonikus válasza így hangzott: „Elég ideig tartottak távol ettől a munkától ahhoz, hogy most ne panaszkodjunk.” Páskándi Gézára, majd Dávid Gyulára néztem, és mindent megértettem.

Attól fogva, hogy 1975 januárjában közreadtam *Balázs Ferenc útítársa* című riportomat, vissza-visszatérő témánk természetesen Balázs Ferenc volt. Néhány hónap múlva azzal tisztelt meg, hogy átnyújtotta Balázs Ferencről írt tanulmányának kéziratát. Kíváncsi a véleményemre, mondotta, mert ez az írás kerül Balázs Ferenc művei újradiadásának az élére a Romániai Magyar Írók sorozatban. Most tudom meg Balázs Sándor monográfiájából, hogy mielőtt kéziratát nyomdába adta volna, rendszerint mások véleményét is kikérte. Ebből a szempontból ugyancsak tanulságosak a függelékben közreadott kéziratokat és dokumentumokat kísérő jegyzetek. A sokak által még ma is lenézett „filológiai aprómunkában” példamutatónak tekinthetjük Balázs Sándor eljárását, amikor sorról sorra egybeveti, hogy például a Jancsó Béla-tanulmány kapcsán megfogalmazott – önmagukban is tanulmányértékű – észrevételek közül mit fogadott el Mikó és mit nem. Az elfogultságból táplálkozó megjegyzéseket nyilvánvalóan nem vette figyelembe, de készséggel hasznosította azokat, amelyek to-

vábgondolása révén lényegi összefüggésekre tudott rávilágítani. Fontos volt ez a művelet, hiszen a szóban forgó tanulmány Jancsó Béla máig egyetlen kötetének (*Irodalom és közélet*. Kriterion Könyvkiadó, 1973) élén jelent meg, ugyancsak a Romániai Magyar Írók sorozatban.

Balázs Ferencnek végül is csak a *Bejárom a kerek világot* című műve láthatott napvilágot akkoriban, a cenzúra által csonkítottan. Huszonkét évnek kellett eltelnie, hogy *A rög alatt* csonkolásmentesen kerülhessen az olvasók kezébe. Akár személyes elégtételnek is tekinthetném, hogy az általam gondozott Mentor-kötet kolozsvári példányait jórészt a tanítványaim vásárolták fel.

Nemzedékek láncolata, lám, így kapcsolódik egymásba.

E gondolatsorhoz még csak annyit fűznék hozzá: Kós Károlytól jött éppen, amikor utójára találkoztunk. Az *Akik előttem jártak* dedikált példányával tette tiszteletét nála. Készülő könyvről, *A csendes Petőfi utcáról* beszélt, a háború alatti négy évről, korabeli kapcsolatairól és azokról az elképzelésekről, amelyeket a történelem könyörtelenül meg-
hiúsított. [...]

(2003. 8.)

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Emlékeztető: Gaál Gábor és a Korunk viszonya az avantgárdhoz

(Részlet)

[...] A *Korunk* és Gaál Gábor vonatkozásában az irodalomtörténet viszonylag részletesen feltárta az avantgárdhoz való kapcsolódást és az attól való fokozatos elszakadást. (Igaz, magának az avantgárd terminusnak a használatát is hosszasan lehetne vitatni, elemezni a Gaál-recepciótörténetben.) 1971-es Gaál Gábor-könyvében Tóth Sándor külön fejezetet szentel Gaál Gábor 1920-as évekbeli avantgárd-képének.¹ Sóni Pál ugyancsak részletesen beszél az *Avantgarde sugárzásban* a húszas évek baloldali lapjainak avantgárd-értelmezéseiről. Konklúziója (és a *Korunk* legtöbb korabeli cikkírójának konklúziója) egybecseng azzal a vélekedéssel, amelyet akkortájt Jancsó Elemér és sok más kritikus és irodalmár is képvisel: „a *Korunk* a húszas évek végén határozottan lezárt korszaknak tekinti az avantgarde-ot, olyasvalaminek tehát, amin túl kell jutni, és mind tisztábban utal arra is, hogy milyen irányba”.² A viszonyulást az árnyalja a *Korunk* esetében, hogy miközben álláspontja a jelzett módon összegeezhető, évekig nagy figyelmet szentel az izmusok bemutatásának és „kritikájának”. [...]

Az *Erről van szó* érdekessége, hogy a kritikával, irodalommal, világnézettel kapcsolatos írások az avantgárd kiáltványokéhoz hasonló nyelven szólalnak meg. A korabeli törekvésekkel összhangban egyfajta szintetikus művészet, egy kereséseken túli autentikus megszólalás lehetősége foglalkoztatja a szerzőket, feltűnnek azonban olyan nyomok is, amelyek a műfaji határok lebontásával, a szavak közlésképességére való avantgárd reflexiókkal rokoníthatók, és ugyanabba az irányba mutatnak, mint Szántó György és mások húszas években zajló kísérletei: „Egy új formáról álmodom, melyre megérett az idő, s amire az embernek végzetesen szüksége van. Ez a forma nem vers és nem regény, nem dialógus és nem dráma. Ez a forma valami tanulmányféle. Az első és végső tisztázás. A leszámolás formája ez a fogalmainkkal. De ugyanakkor mégis vers és regény és dialógus és dráma, mert a fogalmainkban él és van eltemetve a világ, ami érzés és esemény és civakodás és összeütközés. Félreértett és mindenféleképp egyszerre mindenfélét intonáló fogalmaink a világ története... Az első és utolsó formáról álmodom, ami elvezet a Rend partjaihoz... Az utolsó tisztázás formáját várom, a nagy Mosakodást.”³ Gaál Gábor számára tehát a művészeti irányzatok változása a tökéletes nyelv keresésének meg-megújuló kísérleteivel cseng egybe, az „Emberiség Szótára”-nak összeállítása foglalkoztatja, amely eloszlatná az emberek közötti félreértéseket, és amely egyáltalán a megismerés és a kommunikáció autentikusabb megvalósulását tenné lehetővé: „Van egy külön világ felettünk, a szavaké! Ez a mi teremtésünk! Mi már nem is gondolkodunk. Valahol elindult a szó egy kezdeti töltöttséggel, a szánk pe-